

ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ ВЗАЄМОДІЇ СУБ'ЄКТІВ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ

CONCEPTS AND TYPES OF INTERACTION OF STATE POLICY SUBJECTS IN THE SPHERE OF SOCIAL PROTECTION OF PERSONS WITH DISABILITIES

Фомічов К.С., к.ю.н., доцент,
докторант кафедри права та правоохоронної діяльності
Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка

Стаття присвячена питанню сутнісних характеристик взаємодії суб'єктів державної політики у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю. Розкрито зміст такої категорії як взаємодія. Визначено, що поняття «взаємодія» є широко вживаним як у теорії адміністративного права, так і в юридичній науці взагалі.

З'ясовано зміст та ознаки поняття взаємодії суб'єктів державної політики у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю як певного управлінського процесу зі спільною метою.

Зокрема, ознаками такої взаємодії є: певний вид публічного адміністрування (управління), що має різноплановий характер; спільна діяльність двох і більше публічних суб'єктів, або публічного та приватного суб'єкта, один з яких є суб'єктом державної політики у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю; наявність спільної мети – забезпечення повноцінної участі осіб з інвалідністю у житті суспільства шляхом реалізації ними своїх прав та обов'язків; узгодженість дій та цілей суб'єктів такої взаємодії, оскільки внутрішньоорганізаційна діяльність таких суб'єктів повинна бути орієнтована на досягнення спільної мети, інакше, якщо кожен суб'єкт, який бере участь у процесі, матиме різні і навіть суперечливі цілі, це призведе до помилкових рішень або зайвих фінансальних витрат.

Розкрито мету такої взаємодії, що полягає у належному забезпеченні державою соціального захисту осіб з інвалідністю. Класифіковано взаємодію вказаних суб'єктів за різноманітними критеріями. Встановлено, взаємодія суб'єктів *державної політики* у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю з іншими суб'єктами при реалізації покладених на них повноважень та завдань є важливою складовою їх діяльності, оскільки дозволяє сконцентрувати зусилля, ресурси (як економічні, так і організаційні).

Класифіковано взаємодію суб'єктів державної політики у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю за наступними критеріями: за суб'єктним складом; за складністю організаційного механізму і форм її вираження; за напрямками впливу; за ступенем відкритості (публічності); за метою взаємодії; за нормативним врегулюванням.

Визначено, що різноманітність цілей та завдань які стоять перед суб'єктами *державної політики* у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю обумовлюють різноманітність видів такої взаємодії як за суб'єктним так і за об'єктним складом.

Ключові слова: взаємодія, державна політика у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю, особи з інвалідністю.

The article is devoted to the question of essential characteristics of the interaction of state policy subjects in the field of social protection of persons with disabilities. The content of such a category as interaction is disclosed. It was determined that the concept of "interaction" is widely used both in the theory of administrative law and in legal science in general.

The content and features of the concept of interaction of state policy subjects in the field of social protection of persons with disabilities as a certain management process with a common goal are clarified.

In particular, the signs of such interaction are: a certain type of public administration (management), which has a multifaceted nature; joint activity of two or more public entities, or a public and a private entity, one of which is a subject of state policy in the field of social protection of persons with disabilities; the presence of a common goal – ensuring the full participation of persons with disabilities in the life of society by exercising their rights and responsibilities; consistency of actions and goals of the subjects of such interaction, since the intra-organizational activities of such subjects must be oriented towards achieving a common goal, otherwise, if each subject participating in the process will have different and even conflicting goals, this will lead to false decisions or excessive fiscal costs.

The goal of such interaction is disclosed, which consists in the proper provision by the state of social protection of persons with disabilities. The interaction of the specified subjects is classified according to various criteria. It was established that the interaction of the subjects of state policy in the field of social protection of persons with disabilities with other subjects in the implementation of the powers and tasks assigned to them is an important component of their activity, as it allows to concentrate efforts and resources (both economic and organizational).

The interaction of state policy subjects in the field of social protection of persons with disabilities is classified according to the following criteria: subject composition; by the complexity of the organizational mechanism and forms of its expression; by directions of influence; according to the degree of openness (publicity); for the purpose of interaction; according to regulatory regulation.

It was determined that the variety of goals and tasks faced by the subjects of state policy in the field of social protection of persons with disabilities determine the variety of types of such interaction both in terms of subject and object composition.

Key words: interaction, state policy in the field of social protection of persons with disabilities, persons with disabilities.

Актуальність теми. Державна політика у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю виходить з необхідності утвердження та забезпечення прав і свобод людини, що відображається в оновленій адміністративно-правовій доктрині, побудованій на публічно-сервісній спрямованості адміністративного права (людиноцентристський підхід), що полягає в забезпеченні реалізації прав та охоронюваних законом інтересів приватних осіб (в тому числі осіб з інвалідністю) та захисті їх порушених прав та інтересів.

Однак різноманітність та багатоаспектність завдань, що стоять перед державою у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю зумовлює необхідність залучення до їх реалізації значної кількості суб'єктів, як тих, що так і безпосередньо здійснюють державну політику у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю, так й інших публічних та приватних суб'єктів.

У зв'язку із цим зростає потреба налагодження ефективної взаємодії суб'єктів державної політики у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю з іншими суб'єктами публічної адміністрації та інститутами громадянського суспільства.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У вітчизняній правовій науці до загальних проблем взаємодії суб'єктів публічної адміністрації зверталися такі науковці, як В.Б. Авер'янов, О.М. Бандурка, Ю.П. Битяк, В.Т. Білоус, А.Т. Комзюк, О.Є. Користін, Т.В. Корнякова, Ю.С. Назар, М.Я. Сидор та інші. Питання взаємодії суб'єктів державної політики у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю з іншими суб'єктами досліджували такі вчені як М.С. Багній, Н.М. Биба, І.С. Верховод, А.В. Іпатов, Н.П. Коробенко, В.Л. Костюк, А. М. Куца, С.С. Лукаш, О.М. Міщенко, С.В. Пасічниченко, В.І. Петрусевич, Є.Ю. Соболев та інші.

Мета статті дослідити поняття взаємодії суб'єктів державної політики у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю та розкрити її види.

Виклад основного матеріалу Стаття 46 Конституція України встановлює право громадян на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності [1]. Однак сам факт конституційного закріплення системи соціальних прав осіб з інвалідністю ще не означає їх автоматичну реалізацію у процесі публічного управління, що зумовлюється в тому числі чинниками економічної спроможності [2, с. 76], а також й чинниками організаційної спроможності відповідних суб'єктів публічної адміністрації.

Слід відзначити, що здійснення державної політики у будь-якій сфері є комплексною та структурованою діяльністю. Сумісна діяльність суб'єктів державної політики у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю, спрямована, відповідно, на забезпечення соціального захисту осіб з інвалідністю. Дана мета очевидно не може бути досягнута зусиллями лише окремого будь-якого суб'єкта публічної адміністрації в силу її різнопланового характеру.

Відтак, ефективна реалізація суб'єктами державної політики, об'єктом якої є забезпечення соціального захисту осіб з інвалідністю, своїх повноважень неможлива без взаємодії всіх суб'єктів такої політики між собою, а також з іншими суб'єктами публічної адміністрації та інститутами громадянського суспільства.

Поняття «взаємодія» є широко вживаним як у теорії адміністративного права, так і в юридичній науці взагалі. Великий тлумачний словник сучасної української мови містить пояснення цього поняття, як взаємний зв'язок між предметами у дії, а також погоджена дія між «ким-, чим-небудь» [3, с. 85]. У загальнозмістовому значенні його пояснюють як взаємний зв'язок між предметами у дії, а також як погоджену дія між ким-, чим-небудь [4, с. 85].

Вчені-правники визначають взаємодію як засновану на спільності цілей і завдань, погоджену за часом, місцем і змістом, визначену законодавством діяльність компетентних суб'єктів щодо раціонального застосування наявних сил, засобів і методів для забезпечення охорони громадського порядку та громадської безпеки [5, с. 97], або ж як діяльність різноманітних суб'єктів, яка характеризується взаємообумовленістю дій її суб'єктів, спрямованих на досягнення певної цілі, а також демократичним характером зв'язків та їх взаємоузгодженістю [6, с. 123].

В управлінських відносинах В.І. Гурковський розглядає взаємодію як взаємну узгоджену дію двох чи більше суб'єктів для досягнення спільної мети [7, с. 10]. У той же час О.М. Бандурка вважає, що взаємодія – це комплекс спільних або узгоджених за часом і місцем дій кількох оперативних підрозділів з вирішення певних завдань у боротьбі зі злочинністю спільними зусиллями [8, с. 139–140].

Так, І.Г. Богатирьов виділяє такі характерні ознаки взаємодії: наявність фактичних, чинних у достатній мірі сталих зв'язків; наявність зв'язків, які дозволяють суб'єктам впливати на об'єкти; наявність самого впливу, у результаті якого відбувається зміна взаємодіючих сторін з обох боків [9, с. 304].

Водночас шведські вчені У. Мелін та К. Аксельсон вказують, що в процесі взаємодії як такої діє не лише одна організація, а й інша. Процес взаємодії отримує свій конкретний зміст внаслідок залучення рівнозначних суб'єктів, але виникає таким чином, що не повністю контролюється жодним із них. Тому взаємодія змінюється з часом через зміни самих суб'єктів, сприяючи змінам і отримання віддачі від інших. До характеристик взаємодії вони відносять: безперервність; складність; симетрія і неформальність [10, с. 438].

Як бачимо, у своїх наукових працях автори подають різні визначення поняття взаємодії, при цьому більшість

дослідників опираються на такі основні її ознаки як багатосуб'єктність, автономність суб'єктів взаємодії, узгодженість діяльності за метою, завданнями, місцем і часом.

Відтак, взаємодія – це спільна діяльність окремих суб'єктів задля досягнення певної спільної мети, а тому для досягнення мети цієї статті слід з'ясувати суб'єктів та мету взаємодії суб'єктів державної політики у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю.

Спеціалізованим законодавчим актом, яким встановлено організаційні та правові засади державної політики у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю, є Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» від 21 березня 1991 року № 875-ХІІ [11]. Поряд з цим, ключовим аспектом цього Закону є визначення саме основ соціальної захищеності осіб інвалідністю та гарантування їм рівних з усіма іншими людьми можливостей у всіх сферах життя суспільства, створення необхідних умов, які дають можливість особам з інвалідністю ефективно реалізувати права та свободи людини, вести повноцінний спосіб життя згідно з індивідуальними можливостями, здібностями та інтересами [12, с. 169].

Як вбачається із ст. 8 Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» державне управління з питань забезпечення прав осіб з інвалідністю та їх соціальної захищеності здійснюється центральними та місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування [11].

У свою чергу, на нашу думку, мета державної політики у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю виражена у преамбулі до цього Закону та передбачає: гарантування особам з інвалідністю на рівні з усіма іншими людьми можливості для участі в економічній, політичній і соціальній сферах життя суспільства; створення необхідних умов, які дають можливість особам з інвалідністю ефективно реалізувати права та свободи людини і громадянина та вести повноцінний спосіб життя згідно з індивідуальними можливостями, здібностями і інтересами.

Так, стаття 4 Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» визначає, що діяльність держави щодо осіб з інвалідністю виявляється у створенні правових, економічних, політичних, соціальних, психологічних та інших умов для забезпечення їхніх прав і можливостей нарівні з іншими громадянами для участі в суспільному житті та полягає у: виявленні, усуненні перепон і бар'єрів, що перешкоджають забезпеченню прав і задоволенню потреб, (доступу до об'єктів громадського та цивільного призначення, благоустрою, транспортної інфраструктури, дорожнього сервісу, освіти, праці, культури, фізичної культури і спорту, тощо); охороні здоров'я; соціальному захисті; забезпеченні виконання індивідуальної програми реабілітації осіб з інвалідністю; наданні пристосованого житла; сприянні громадській діяльності осіб з інвалідністю [11].

Узгодженість дій суб'єктів публічної адміністрації у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю передбачає й спільне місце та час їх здійснення. Взаємодія передбачає і різні функції відповідно до передбаченої законом компетенції кожного суб'єкта публічної адміністрації. Взаємодія – це не підміна одного суб'єкта іншим, а власне раціональне поєднання можливостей кожного з метою реалізації спільних цілей та завдань, в нашому випадку – соціального захисту осіб з інвалідністю.

Соціальний захист осіб з інвалідністю є складовою діяльності держави щодо забезпечення прав і можливостей осіб з інвалідністю нарівні з іншими громадянами та полягає у наданні пенсії, державної допомоги, компенсаційних та інших виплат, пільг, соціальних послуг, здійсненні реабілітаційних заходів, встановленні опіки (піклування) або забезпеченні стороннього догляду. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування сприяють забезпеченню прав осіб з інвалідністю

щодо включення до суспільного життя нарівні з іншими громадянами (ч.ч. 2, 6 ст. 4 Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні»).

Відтак, під взаємодією суб'єктів державної політики у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю слід розуміти передбачену законодавством спільну діяльність суб'єкта державної політики у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю та іншого такого ж суб'єкта або іншого публічного чи приватного суб'єкта, спрямовану на забезпечення повноцінної участі осіб з інвалідністю у житті суспільства шляхом реалізації ними своїх прав та обов'язків.

До ознак такої взаємодії можемо віднести такі:

1) певний вид публічного адміністрування (управління), що має різноплановий характер;

2) спільна діяльність двох і більше публічних суб'єктів, або публічного та приватного суб'єкта, один з яких є суб'єктом державної політики у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю;

3) наявність спільної мети – забезпечення повноцінної участі осіб з інвалідністю у житті суспільства шляхом реалізації ними своїх прав та обов'язків.

4) узгодженість дій та цілей суб'єктів такої взаємодії, оскільки внутрішньоорганізаційна діяльність таких суб'єктів повинна бути орієнтована на досягнення спільної мети, інакше, якщо кожен суб'єкт, який бере участь у процесі, матиме різні і навіть суперечливі цілі, це призведе до помилкових рішень або зайвих фіскальних витрат [13, с. 92].

Виходячи з стратегічних та ситуативних цілей, суб'єктів взаємодії, об'єктів впливу та інших характерних ознак взаємодії суб'єктів державної політики у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю можна класифікувати за такими критеріями:

I. За суб'єктним складом:

– органами місцевого самоврядування: місцевими радами та їх виконавчими органами у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю;

– місцевими органами державної виконавчої влади (місцевими державними адміністраціями та їхніми структурними підрозділами, що здійснюють діяльність у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю);

– державними та комунальними закладами охорони здоров'я, освіти, соціально-реабілітаційними установами, тощо;

– центральними органами виконавчої влади (Міністерство соціальної політики, відповідні державні служби, інспекції, агентства)

– а також правоохоронними органами: поліцією, судами, тощо.

II. За складністю організаційного механізму форм її вираження: проста та системна взаємодія. Проста взаємодія характеризується нескладними (простими) механізмами взаємодії, наприклад скерування запитів, надання інформації. Системна взаємодія характеризується складним, розгалуженим та інтегрованим системним механізмом, з наявністю підсистем та елементів, в основному здійснюється на національному, субнаціональному чи регіональному рівнях, зазвичай характеризується довготривалістю.

III. За напрямом впливу на суб'єктів взаємодії: зовнішня та внутрішня. Зовнішня взаємодія – це взаємодія між суб'єктами державної політики у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю та суб'єктами з інших органів державної виконавчої влади, місцевого самоврядування, суб'єктами громадянського суспільства. Внутрішня взаємодія – це взаємодія між структурними підрозділами конкретного суб'єкта державної політики у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю.

Зовнішня взаємодія поділяється на: взаємодію суб'єктів державної політики у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю між собою: взаємодію суб'єктів державної політики у сфері соціального захисту осіб з інва-

лідністю з іншими суб'єктами державної влади та місцевого самоврядування, державними та комунальними установами та закладами; взаємодію суб'єктів державної політики у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю з інститутами громадянського суспільства (громадськими організаціями, приватними суб'єктами).

IV. За ступенем відкритості (публічності): публічна (прозора) та прихована (непублічна).

V. За метою взаємодії – забезпечення повноцінної участі осіб з інвалідністю у житті суспільства шляхом реалізації ними своїх прав та обов'язків у таких напрямках та сферах: виявлення, усунення перепон і бар'єрів, що перешкоджають забезпеченню прав і задоволенню потреб осіб з інвалідністю; охорона здоров'я; соціального захист; забезпечення виконання індивідуальної програми реабілітації осіб з інвалідністю; надання пристосованого житла; сприяння громадській діяльності осіб з інвалідністю.

VI. За нормативним врегулюванням: нормативно врегульована, нормативно неврегульована (не заборонена законом) або така, що здійснюється на підставі адміністративних договорів.

Дані класифікації взаємодії не є вичерпними, оскільки поділ можна здійснювати і за іншими ознаками.

Згідно з ч. 6 ст.ст. 4, 13 Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» органи державної влади та органи місцевого самоврядування сприяють забезпеченню прав осіб з інвалідністю щодо включення до суспільного життя нарівні з іншими громадянами. Центральні і місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування повинні надавати допомогу і сприяти громадським об'єднанням осіб з інвалідністю в їх діяльності [11].

При цьому, дані норми, лише констатуючи сприяння вказаних суб'єктів належній соціальній захищеності осіб з інвалідністю, недостатньо чітко визначають його обов'язковість чи добровільність, що може негативним чином позначатись на продуктивності відносин суб'єктів державної політики у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю з різними публічними органами та організаціями. Крім того, поняття «сприяння» в цих нормах є занадто абстрактною категорією, що не містить вказівок на жодні правові межі чи рамки залучення відповідних органів і організацій до виконання завдань суб'єктів державної політики у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю.

Взаємодія суб'єктів публічної адміністрації обумовлена неможливістю самостійного вирішення завдань, покладених на відповідного суб'єкта або через недостатність сил і засобів, або через відсутність необхідних для цього повноважень.

Вихідним пунктом взаємодії є інтерес суб'єктів публічної адміністрації щодо спільної, взаємоузгодженої роботи для досягнення певного результату.

Взаємодія суб'єктів державної політики у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю супроводжується узгодженістю між індивідуальними зусиллями цих суб'єктів як частиною та цілим у вигляді комплексного характеру діяльності всіх суб'єктів публічної адміністрації політики у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю.

Наприклад, Наказом Міністерства соціальної політики України від 30.09.2020 року № 671 затверджено Порядок взаємодії Міністерства соціальної політики України та Фонду соціального захисту осіб з інвалідністю із забезпечення осіб з інвалідністю, дітей з інвалідністю, інших осіб технічними та іншими засобами реабілітації з метою ефективного реалізації державної політики у сфері забезпечення осіб з інвалідністю, дітей з інвалідністю, інших осіб технічними та іншими засобами реабілітації. Так, Мінсоцполітики протягом трьох робочих днів після отримання від підприємств – кандидатів на виготовлення, постачання, ремонт та технічне обслуговування технічних та інших засобів реабілітації документів надсилає їх Фонду соці-

ального захисту осіб з інвалідністю для підготовки інформації щодо наявності у підприємств відповідного забезпечення (матеріально-технічна база, нормативно-технічна документація, кваліфіковані фахівці тощо). Фонд протягом десяти робочих днів (з дня отримання документів від Мінсоцполітики) надсилає підготовлену інформацію до Мінсоцполітики для використання при розгляді документів на засіданні Експертної комісії [14].

Висновки. Взаємодія суб'єктів державної політики у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю з іншими суб'єктами при реалізації покладених на них повноважень та завдань є важливою складовою їх діяльності, оскільки

дозволяє сконцентрувати зусилля, ресурси (як економічні, так і організаційні) кількох суб'єктів на виконанні певного спільного конкретного завдання. Взаємодія таких суб'єктів характеризується в першу чергу узгодженістю їх дій в тій чи іншій ситуації та супроводжується певною автономністю суб'єктів взаємодії з наявною спільною метою – забезпечення соціального захисту осіб з інвалідністю. У свою чергу, різноманітність цілей та завдань, що стоять перед суб'єктами *державної політики* у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю обумовлюють різноманітність видів такої взаємодії як за суб'єктом так і за об'єктом складом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр> (дата звернення 24.12.2022)
2. Стеценко С.Г. Громадське суспільство та правова держава: проблеми взаємодії. *Право України*. 2014. № 4. С. 71–79.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і гол. ред. В.Т. Бусел. Київ; Ірпінь : ВТФ «Перун». 2004. 1440 с.
4. Бондар О. Моніторинг та самоекспертиза освітнього середовища навчального закладу. URL: <http://ru.osvita.ua/school/method/375/> (дата звернення: 29.08.2021).
5. Пчолкін В.Д. Поняття, сутність та завдання взаємодії оперативних підрозділів органів внутрішніх справ. *Проблеми взаємодії територіальних і транспортних органів внутрішніх справ у попередженні та розкритті злочинів* : Тези доп. наук.-практ. конф., 23 трав. 2003 р. Л., 2004. С. 93–104.
6. Алексеев С.С. Проблемы теории права. Основные вопросы общей теории социалистического права. Курс лекций в 2-х томах. Т. 1. Свердловск : Свердловский юридический институт. 1972. С. 139–140.
7. Гурковський В. Взаємовідносини органів державної влади у сфері забезпечення інформаційної безпеки України: організаційно-правові питання. *Вісник Національної академії державного управління при Президенті України*. № 3. 2002. С. 27–32.
8. Комзюк А.Т., Бандурка О.М. Заходи адміністративного примусу в правоохоронній діяльності міліції: поняття, види та організаційно-правові питання реалізації : монографія. Харків : Вид-во нац. ун-ту внутр. справ. 2002. 336 с.
9. Богатирьов І.Г. Кримінальні покарання, не пов'язані з позбавленням волі (теорія і практика їх виконання кримінально-виконавчою інспекцією): дис. д-ра. юрид. наук 12.00.08 / Київ. Нац. у-нт. внутр. справ. Київ. 2006. 434 с.
10. Ulf Melin and Karin Axelsson Inter-organizational interaction in public and private sectors – a comparative study. Transforming Government: People, Process and Policy. (7) 4. 2013. p. 431–452. URL: <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:660226/fulltext01.pdf> (дата звернення 24.12.2022)
11. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні: Закон України від 21.03.1991 № 875-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 21. Ст. 252.
12. Соболь Є. Форми взаємодії громадських організацій осіб з інвалідністю із суб'єктами публічної адміністрації. *Підприємництво, господарство і право*. № 3. 2017. С. 168–171.
13. Choi Seungjin Three Essays on Interaction in Public Management. Doctoral Dissertation in Public Management. University of Kentucky. 2016. 189 p. URL: https://uknowledge.uky.edu/msppa_etds/17 (дата звернення 24.12.2022)
14. Порядок взаємодії Міністерства соціальної політики України та Фонду соціального захисту осіб з інвалідністю із забезпечення осіб з інвалідністю, дітей з інвалідністю, інших осіб технічними та іншими засобами реабілітації, Наказом Міністерства соціальної політики України від 30.09.2020 року № 671. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1158-20#Text> (дата звернення 28.12.2022)